

ਟ੍ਰੈਕਟ

ਨੰ ੧੦੯

ਸਾਰਾ ਗੜ੍ਹੀ ਦਾ ਜੁਧ

ਜਿਸਨੂੰ

ਖਾਲਸਾ ਟ੍ਰੈਕਟ ਸੋਸਾਇਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਨੇ

[ਰਜਿਸਟਰਡ ਮੁਤਾਬਕ ਏਕਟ ੨੧ ਸੀਃ ੧੮੬੦]

ਵਜ਼ੀਰ ਹਿੰਦ ਪੈਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ
ਭਾਈ ਵਜ਼ੀਰਸਿੰਘ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਯਤਨ
ਨਾਲ ਛਪਵਾਇਆ ॥

ਤੀਜੀ ਵੇਰ

੧੦੦੦

ਭੇਟਾ ॥

੧ ਓ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਅਜ ਆਪਦੇ ਸਾਮਨੇ ਓਹਦਰਦ
ਨਾਕ ਕਿਸਾ ਖੋਲਕੇ ਰਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸਨੇ ਸਾਡੀ
ਕੌਮ ਦੀ ਸਾਰੀ ਤਵਾਰੀਖ ਨੂੰ ਜਿੰਦ ਪਾ ਦਿਤੀ ਹੈ
। ਜਦ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਕਹੋ ਕਿ ਚਾਲੀ ਸਿਖਾਂ ਨੇ
ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਭੰਨੇ ਸਨ ਤਾਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਦਵਾ
ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੇ ਚੁੰਧਾਏ ਅਰ ਬੇਹਦ ਕੁਦਰਤੀ
ਕਾਨੂਨ ਦੀ ਹਦ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ
ਦੇਸੁਲਗਾਏ ਅਰ ਮਾਮੂਲੀ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਗਲ ਨੂੰ
ਕਰਾਮਾਤ ਕਹਕੇ ਨਕ ਚਾੜ੍ਹਨੇ ਵਾਲੇ ਲੋਕ 'ਗਪ'
ਕਹਕੇ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਓੜਕ ਨੂੰ
ਸਚ ਸਚ ਹੀ ਹੈ । ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਇਸ ਬਹਾਦਰੀ
ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ
ਨਾਲ ਦਾ ਜੰਗਜੂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ।

ਅਜਕਲ ਸਮਾ ਐਸਾ ਆਗਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਜੇ

ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਹੀਏ ਕਿ ਫਲਾਨੀ ਗਲ ਫਲਾਨੀ
 ਤਰਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਹੈਰਾਨੀ ਦੇ
 ਬੋਲੇ ਨਾਲ ਹਿਲਦਾ ਹੈ ਅਰ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਨਨੇ ਦੀ
 ਮੁਹਾਰਨੀ ਹੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਕਹ ਦ-
 ਈਏ ਕਿ ਫਲਾਨੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਤਦ
 ਬਟ ਕਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਸਚ ਹੈ, ਠੀਕ ਹੈ, ਇਹ ਦ-
 ਰੁਸਤ ਹੈ। ਅਸਲ ਗਲ ਦੇ ਸਚ ਬੂਠ ਨੂੰ ਕੋਈ
 ਨਹੀਂ ਪਰਖਦਾ, ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦੀ ਉਗਾਹੀ ਨੂੰ ਟੋਲਦਾ
 ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ
 ਕਿ ਇਸ ਜੁਧ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਬਲਕੇ
 ਦੂਸਰੇ ਯੂਰਪੀਨਾਂ ਦੇ ਜੀਆਂ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਬ-
 ਹਾਦਰੀ ਦਾ ਲੋਹਾ ਮਨਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼
 ਬਹਾਦਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਜੰਗ ਦੀ
 ਨਜ਼ੀਰ ਤਵਾਰੀਖ ਤੋਂ ਤਾਂ ਮਿਲਨੀ ਕਿਤੇ ਰਹੀ,
 ਕਿਸੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬੀ ਨਹੀਂ ਲਝਦੀ।
 ਕੈਸੀ ਅਚਰਜ ਬਾਤ ਹੈ ਕਿ ਕਵੀਸਰਾਂ ਦੇਦਮਾਜ਼ੀ
 ਜੰਗਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਲੋਕ ਇਕ ਆ-
 ਦਮੀ ਪਾਸੋਂ ਕਲਮ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ
 ਵਢਾ ਸਿਟਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਕੋਈ ਵਧਕੇ ਕਹਾਣੀ
 ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਜੋਹਰ
 ਦਿਖਾਲੇ ਅਰ ਸਾਰੀ ਮੁਹੱਜਬ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ

ਅਪਨੇ ਨਾਮ ਦਾ ਡੰਕਾ ਬਜਾਇਆ । ਵਲੈਤ ਵਿਚ
ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਸੂਰਬੀਰ
ਤਾ ਪੁਰ ਛੰਦਬੰਦ ਰਚਕੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪਾਏ
ਅਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਚੰਦਾ ਕਠਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ॥

ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿੰਦ ਵਾਰਵੀਂ ਲੜਾਈ
ਦਾ ਸਮਾਚਾਰ ਬੋੜਾ ਜੇਹਾ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ ।

ਕਿਲੇ ਲਾਕਹਾਰਟ ਤੋਂ ਡੇਢ ਕੁ ਮੀਲ ਪਰੇ
ਸਾਰਾਗੜੀ ਨਾਮੇ ਇਕ ਜਗਾ ਜੰਗੀ ਚੌਂਕੀ ਦੇਵੰਗ
ਪੁਰ ਸੀ । ਜੋ ਕਿਲਾ ਨਹੀਂ ਕਹਾ ਸਕਦੀ ਅਰ ਨਾ
ਜੰਗ ਦੇ ਵੇਲੇ ਕੰਮ ਆਉਣੇ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਇਕ
ਸਰਾਂ ਦੀ ਤਰਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਜਗਾ ਸੀ ਬਾਰਾਂ ਸਤੰਬਰ
੧੮੯੮ ਐਤਵਾਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ੨੧ ਸਿੰਘਾਂ
ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਡੇਰਾ ਸੀ । ਏਹ ਸਿੰਘ ੩੬
ਨੰਬਰ ਪਲਟਨ ਦੇ ਸਨ । ਜਿਸ ਫੌਜ ਨੇ ਅਜਤਕ
ਕਦੇ ਜੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਪਾਇਓਨੀਅਰ ਦੀ
ਇਕ ਛੰਦ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇ
ਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੰਗ ਕਦੀ ਨਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਇਹ ਬ
ਹਾਦਰ ਦੇ ਪੰਥ ਵਿਚੋਂ ਸਨ । ਉਸ ਬਹਾਦਰ ਦੀ
ਉਲਾਦ ਜਿਨ ਕਦੇ ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਅਰ ਜਿਸ
ਦੀ ਉਲਾਦ ਨੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਸਿਟੇ, ਛਲ ਵਿਚ ਭਾਂਢੇ
ਫਸੇ ਹੋਣ, ਪਰ ਬਲ ਦੇ ਅਗੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਡਿਗੇ ।

ਇਸ ਨਾਉ ਧਰੀਕ ਕਿਲੇ ਪੁਰ ਪਠਾਨਾਂ ਦੇ
ਹਜ਼ਾਰਹਾ ਜੁਆਨਾਂ ਦਾ ਜੋ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਧਾਰੀ (ਸਨਧ
ਬਧ) ਸਨ ਹਲਾ ਆ ਹੋਇਆ, ਅਰਉਨ੍ਹਾਂਨੇਏਹ
ਠਾਣੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇਸਨੂੰ ਫਤੇ ਕਰ ਲਵੀਏ।
ਪਰ ਖਾਲਸਾ ਵੰਡਾ ਪਹਨੀ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਅਰ
ਨਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੂਰਿਆਂ ਦੇ ਹਿੰਦੇ
ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਘਾਬਰੇ। ਜਿਉਂ ੨ ਵਧ ਵੈਰੀ
ਆਉਣ ਅਰ ਛਿਥੇ ਹੋ ਹੋ ਹੱਲੇ ਕਰਨ, ਤਿਵੇਂ ੨
ਬਬਰ ਸ਼ੇਰ ਵਾਝ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੂੰ ਰੋਹ ਚੜ੍ਹਦਾ ਜਾਵੇ।
ਭਾਵੇਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪਠਾਣਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਹੌਸਲੇ ਸ਼ੇਰ ਤੇ
ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਹੱਲੇ ਕੀਤੇ ਅਰ ਕਚੀ-
ਚੀਆਂ ਵਟ ਵਟ ਕੇ ਉਲਰ ਉੱਲਰ ਪਏ, ਪਰ
ਉਨ੍ਹਾਂ ੨੧ ਬਹਾਦਰਾਂ ਨੇ ਇਕ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਜਾਣ
ਦਿਤੀ। ਗੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਅਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ
ਐਸੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਵੈਰੀਆਂ
ਨੂੰ ਹੀ ਰੋਕੀ ਰਖਿਆ ਗੋਲੀਆਂ ਜ਼ਾਬ ਓਹ ਮੂੰਹ
ਭਜਵੇਂ ਦਿਤੇ ਕਿ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬੇਹਦ ਅਪਣੇ
ਫੌਜੀ ਮਰਵਾ ਕੇ ਘਾਇਲ ਕਰਵਾਕੇ ਪਿਛੇ ਮੁੜਨਾ
ਪਿਆ। ਜਿੰਨੀ ਵੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੱਲਾ ਕੀਤਾ
ਉਨੀ ਵੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੂੰਹਦੀ ਖਾਧੀ ਤੇ ਜਾਨਾਂ ਦਾ
ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਬਾਹਲੇ ਤੋਂ ਬਾਹਲਾ ਹੋਇਆ।

ਮਾਲਸੇ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਬੁਛੜ ਸਾਵਣ ਦੇ
 ਮੀਂ ਵਾਂਙੂ ਵਸਦੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹਣ
 ਦੀਆਂ ਢੀਮਾਂ ਵਾਂਗ ਲਿਟਾ ਤੇ ਗਾਲ ਰਹੀ ਸੀ।
 ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵੈਰੀਆਂ ਵਿਚ (ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਕਤ-
 ਲ) ਖੌਫਨਾਕ ਦਸਾ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਈ
 ਘੰਟਿਆਂ ਤੀਕ ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਕਰੜੇ ਤੋਂ ਕਰੜੇ
 ਹੱਲਿਆਂ ਦੀ ਰੌਕ ਮਾਲਸੇ ਨੇ ਬੜੀ ਜਵਾਮਰਦੀ
 ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਪਰ ਵੈਰੀਆਂ ਨੇ ਬੀ ਅਪਨੇ ਨੁਕ-
 ਸਾਨ ਤੇ ਘਾਟੇ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ੨
 ਹੱਲਾ ਕਰਨੇਂ ਬਸ ਨਾ ਕੀਤੀ ॥

ਇਸ ਵੇਲੇ ਲਾਕਹਾਹਟ ਦੇ ਕਿਲੇ ਪੁਰੋਂ ਸ਼ੀਸ਼ੇ
 ਦੇ ਆਸਰੇ ਸਿਪਾਹੀ ਅਪਨੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਦਿਲ
 ਕੰਬਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸੀ,
 ਅਰ ਜੋਸ਼ ਰਗ ਰਗ ਵਿਚ ਉਛਲ ਰਹੇ ਸੀ। ਪਰ
 ਕੀ ਕਰਦੇ ਓਹ ਇੰਨੇ ਥੋੜੇ ਸਨ ਕਿ ਜੇ ਮਦਦ
 ਨੂੰ ਨਿਕਲਦੇ ਤਦ ਸਭ ਕਤਲ ਹੁੰਦੇ, ਕਿ ਵੈਰੀਆਂ
 ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਸੀ ਅਰ ਸਭ ਸ਼ਸਤ੍ਰ
 ਧਾਰੀ ਸਨ। ਪਰ ਫਿਰ ਭੀ ਜੋਸ਼ ਭਰੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ
 ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਨੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ
 ਟਿਕਣ ਦਿਤਾ ਓੜਕ ਤਯਾਰ ਬਰ ਤਯਾਰ ਹੋਕੇ
 ਸੌ ਕੁ ਜਵਾਨ ਕਿਲਿਓਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ, ਪਰ

ਵੈਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾੜਕੇ ਹੁਮ ਹੁਮਾ ਕੇ ਆ ਪ
ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਵਾਪਸ
ਜਾਣੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ॥

ਹੁਣ ਉਸ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਹੋਏ ਖਾਲਸਾ
ਦੀ ਬਿਨਾ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੇ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾਦੀ
ਉਮੈਦ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਗਲ ਉਹ ਬੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ
ਕਿ ਕਿਸੇ ਟੁਟੇ ਹੋਏ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਤਖਤੇ ਵਾੜ
ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਦਲਰੂਪੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਘਿਰ ਗਏ
ਹਾਂ, ਅਰ ਸਾਡੀ ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਜੰਦੇ ਹੁਨਵਜ ਚੁਕੇ
ਹਨ, ਇਸ ਬੇਰਹਮ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਰੂਪੀ
ਲਹਰਾਂ ਨਾਲ ਪਛੜੀਨਾਂ ਇਹ ਹੁਣ ਕਲਰੀਆਂ
ਵਾਲੇ ਦਾ ਭਾਣਾ ਹੈ। ਸਾਢੇ ਛੇ ਘੰਟੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ
ਕਿ ਇਕੀ ਆਦਮੀ ਇਕ ਬੋਢੇ ਕਿਲੇ ਨੂੰ ਖੂਨੀ
ਸੈਨਾ ਦੇ ਹਥੋਂ ਬਚਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਰ ਅਜੇ ਤੀਕ
ਦਿਲ ਨੇ ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਕੋਈ ੨
ਸਾਥੀ ਬੀ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੋਕੇ ਫਤੇ ਗਜਾ-
ਉਣ ਲਗੇ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਹਾਦਰਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਹੋਰ
ਕਰੜੇ ਤੇ ਜੋਸ਼ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਕਰ ਸ਼ੇਰ
ਜਿਨਾ ਸਤਾਇਆ ਜਾਵੇ ਉਤਨਾ ਗੁਸੈਲ ਤੇ
ਮਰੈਲਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ
ਅੜੇ ਖੜੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਸਾਥੀ ਤੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ,

(੬)

ਭਾਵੇਂ ਵੈਰੀ ਲਾਲਚ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਲਾ ਲੈਕੇ
ਜਾਨ ਬਖਸ਼ੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਿਰਦਿਆਂ
ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਸਮਾਈ ਹੈ
ਉਹ ਕੀ ਜਾਣਨ ਕਿ ਹਾਰ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲੋਕੀ
ਕੰਹਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਖ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹਨ, ਅਰ ਹੈ ਭੀ
ਸਚ, ਕਿਉਂਕਿ ਏਹ ਜੁਧ ਦੇ ਪੁਤਲੇ, ਤਿੰਨਾਂ ਪਦਾਂ
ਦਾ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, ਹਾਰ, ਭਾਂਜ, ਤੇ ਸਰਣ
ਲੈਣੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਸਾਰਕ ਵਿਹਾਰਕ ਵਿਦਯਾ
ਨਾਲ ਨਾ ਵਿੰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਇਕੋ ਸਤਰ, ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ
'ਉਹ ਜਾਣੇ' ਜਿੰਦ ਦਾ ਕੀ ਹੈ? ਜਦ ਖਾਲਸਾ
ਬਣਿਆ ਅਜ ਤਕ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਇਕੋ ਸਬਕ
ਪਕਾਇਆ ਹੈ 'ਮਾਰ ਲਓ ਜਾਂ ਮਾਰ ਜਾਓ' ਤਦੇ
ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ,
'ਸਵਾ ਲਾਖ ਸੰਗ ਏਕ ਲੜਾਉਂ ਤਬੈ ਗੋਬਿੰਦ
ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਕਹਾਉਂ'।

ਦੇਖੋ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਦੀ ਏਥੇ ਹੁਣ ਗਿਣਤੀ ਬੀ
ਘਟ ਗਈ, ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਘਾਟੇ ਨੇ ਕਿਸੇਨੂੰ ਚਿੰਤਾ
ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ, ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਧੰਨ ਗੁਰੂ
ਕਰਦੇ ਹਨ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਗਜਾਉਂਦੇ
ਹਨ ਅਰ ਮਾਰਟੀਨੀਆਂ* ਦੀ ਬੁਛਾੜ ਪੁਰ

* ਹੈਨਰੀ ਮਾਰਟਨ ਦੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ।

ਬੁਛਾੜ ਮਾਰਕੇ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਸੀਨੇ ਵਿੰਨ
 ਰਹੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਹੌਸਲੇ ਅਰ ਐਸੇ
 ਟਾਕਰੇ ਤੋਂ ਕਿ ਜਿਸਦੀ ਨਜ਼ੀਰ ਸਚ ਮੁਚ ਅੰਗ੍ਰੇ-
 ਜਾਂ ਤਕ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਭਦੀ, ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ
 ਸ਼ਾਇਦ ਏਹ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਤੀਕਵ-
 ਖਤ ਪਾਈ ਰਖਦੇ, ਪਰ ਗੜ੍ਹੀ ਦੀ ਬਨਾਵਟ ਨੇ
 ਧੋਖਾ ਦਿਤਾ । ਇਸ ਦੇ ਇਕ ਰੁਖ ਐਸੀ ਭੈੜੀ
 ਬਨਾਵਟ ਸੀ ਕਿ ਪਠਾਂਨ ਉਥੇ ਲੁਕ ਗਏ, ਜੋਲ-
 ਝਾਈ ਵਿਚ ਰੁਝੇ ਹੋਏ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ
 ਉਹਲੇਸਨ, ਅਰ ਨਾ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਮਾਰ ਹੋ ਸਕਦੀ
 ਸੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਹਾਂ ਪਠਾਨਾਂ ਨੇ ਕੰਧ ਵਿਚ ਛੇਕ ਕ-
 ਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਾਰਰਵਾਈ
 ਗੁਲਿਸਤਾਂਨ ਦੇ ਕਿਲੇ ਉਤੋਂ ਸਾਡੇ ਸਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ
 ਨਾਲ ਅਖੀਂ ਡਿਠੀ । ਪਰ ਲੜਾਈ ਦੇ ਭੜਥੂ ਵਿਚ
 ਉਲਝੇ ਹੋਏ ਖਾਲਸਾ ਬਹਾਦਰਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਬਹੁਨਾ
 ਲਗਾ । ਜਦ ੨ ਵੈਰੀ ਕੁਹਾੜਿਆਂ ਨਾਲ ਦਰਵਾਜ਼ਾ
 ਤੋੜਨ ਨੂੰ ਪਏ, ਤਦ ਤਦ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਮਾਰੇ ਜਦ
 ਜਦ ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਢਾਉਣ ਲਈ ਪਏ ਤਦ ਤਦ ਪ-
 ਟਕਾਹੇ । ਪਰ ਇਸ ਬੇਖਬਰੀ ਦਾ ਕੀ ਇਲਾਜ ਕਰਦੇ
 ਜਿਸਦੀ ਸੁੰਹ ਹੀਨਾਂ ਨਿਕਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੰਧ ਵਿਚੋਂ
 ਰਸਤਾ ਕਢਲਿਆ ਅਰ ਹੁਮ ਹੁਮਾ ਇਕ ਵਾਰਗੀ

ਹਲੇ ਤੇ ਹਲਾਕਰਕੇ ਉਸਰਸਤੇ ਅੰਦਰ ਆਣ ਧਸੇ,
 ਇਸੇ ਹਲਾ ਚਲੀ ਵਿਚ ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਥਾਈਂ
 ਪੌੜੀਆਂ ਵੀ ਲਗ ਗਈਆਂ ਓਹ ਕਾਲੀਆਂ ਨੀ-
 ਲੀਆਂ ਵਰਦੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵੈਰੀ ਮਖੀਆਂ ਵਾਂਗ ਮੁ-
 ਰੱਬੇ ਦੇ ਨੰਗੇ ਮਰਦਬਾਨ ਵਿਚ ਵੜਨ ਨੂੰ ਪਏ।
 ਇਸ ਵੇਲੇ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਬਹਾਦਰ ਖਾਲਸਾ ਜਾਨ
 ਜੋ ਥਾਕੀ ਰਹੇ ਗਏ ਸਨ, ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਲੜੇ,
 ਥਾਕੀ ਅਣਗਿਣਤ ਅੰਦਰ ਵੜਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬੰਦੂਕਾਂ
 ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਿਲਾਇਆ ਅਰ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਨੂੰ
 ਸਫਲ ਅਤੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਗਾਜੀ ਕੀਤਾ। ਚਾਰਚੁ-
 ਫੇਰੇ ਵਿਚਾਰੇ ਘੇਰੇ ਗਏ, ਅਰ ਹਥੋਂ ਹਥੀ ਸ਼ਹੀਦ
 ਹੋਣ ਲਗੇ, ਪਰ ਬਲੇਬਈ ਭੁਜੰਗੀਓ! ਖੰਡੇ ਦੇ ਅੰ-
 ਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰੀਓ!। ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਲ ਹੈ ਕਿ ਲੋਹਾ
 ਹੈ, ਨਹੀਂ ਲੋਹਾ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦਿਲ ਵਿਚ
 ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤ ਬੈਠੀ ਤੁਹਾਥੋਂ ਅਨਹੋਏ ਕੰਮਕਰਾ
 ਕਰੀ ਹੈ। ਜਖਮੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਟਲਦੇ,
 ਲਹੂ ਦੇ ਫੁਹਾਰੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਰੀਰ ਛਾਨਣੀ
 ਬਨ ਰਹੇ ਹਨ, ਥਕਾਨ ਤੇ ਹੁਟਾਨ ਨੇ ਚੂਰ ਕਰ
 ਛਡਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਹੌਸਲਾ ਪੈਰੋ ਪੈਰ ਸਤ ਸਵਾਇ
 ਆ ਹੈ। ਜਖਮੀ ਬਾਹਾਂ ਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋੜ ਉਤਾਰ
 ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਰ ਅਵੈੜੇ ਤੇ ਕਰੜੇ ਅਫਰੀਦੀਆਂ

ਨੂੰ ਦਸ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਬੋੜੇਹੋਕੇ ਵੀਹਜਾਰਾਂ ਦੇ
ਮੂੰਹ ਮੋੜਨੇ ਬਹਾਦਰੀ ਹੈ, ਹਜਾਰਾਂ ਹੋਕੇ ਬੋੜਿਆਂ
ਪਾਸੋਂ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਜੋਰ ਕਿਲਾ ਨਾ ਲੈ ਸਕਣਾ
ਕਾਇਰਤਾ ਹੈ। ਪਠਾਨ ਬੀ ਹਰਾਨ ਹਨ ਕਿ ਇਹ
ਲੋਕ ਕਿਸ ਮਿਟੀ ਦੇ ਘੜੇ ਹਨ, ਪੱਕ ਜਾਣਦੇ
ਹਨ ਕਿ ਮੌਤ ਨੇ ਨਿਗਲ ਲਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਸਰਨ
ਨਹੀਂ ਮਨਦੇ, ਹਥਜਾਰ ਨਹੀਂ ਸੁਟਦੇ। ਉਨਾਂਦੇ
ਸਸਤ੍ਰ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਐਉਂ ਲਗਦੇ ਹਨ ਜਿਕੁਰ
ਕਿਸੇ ਪੱਥਰ ਪੁਰ ਤਲਵਾਰ। ਭੁਏਹੋਏ ੨ ਪਠਾਨ
ਰਿਛ ਵਾਂਝ ਝਈਆਂ ਲੈ ਲੈ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰਕਦੀ
ਨਾ ਹਾਰਨ ਵਾਲੇ ਰੋਹ ਚੜ੍ਹੇ ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਝ ਸਿੰਘ ਪ-
ਲਥਾਦੇਦੇਹਨ। ਓੜਕਅੰਤ ਆਗਿਆ। ਖਾਲਸੇ
ਨੇ ਐਸੇ ਕਰੜੇ ਵੇਲੇ ਅਪਣੀਆਂ ਜਿੰਦਾਂ ਵਾਰਕੇ
ਕੌਮ ਦੀ ਇਜਤ ਬਚਾ ਲਈ, ਪਰ ਬਚਾ ਲਈ
ਇਕ ਸਿਖ ਘਾਇਲ ਹੋਇਆ ਮੰਜੇ ਪੁਰ ਪਿਆ
ਸੀ, ਜਦ ਤੁਰਕ ਅੰਦਰ ਧਸੇ ਤਾਂ ਇਸਮਰਦੇਹੋਏ
ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇਖੋ ਮੰਜੇ ਪਏ ਨੇ ਹੀ ਬੰਦੂਕ
ਦੇ ਫਾਇਰ ਕੀਤੇ, ਚਾਰ ਅਫਰੀਦੀ ਮਾਰੇ, ਫੇਰ
ਕੁਝ ਜਖਮੀ ਕੀਤੇ ਅਰ ਫੇਰ ਆਪ ਸੁਰ ਪੁਰ ਨੂੰ
ਸਿਧਾਰਿਆ। ਏਹ ਸੁਰਮੇ ਦਾ ਅੰਤ ਵੇਲੇਦਾ ਦਾਨ
ਸੀ, ਜੋ ਅਫਰੀਦੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਗੋਲੀ

ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਇਆ। ਹੁਣ ਵੀ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਬ-
 ਤੀ ਬੇਤਰਸੀਤੇ ਬੇਰਹਮੀਨਾਲ ਜੰਗਲੀਜਾਨਵਰਾਂ
 ਦੀ ਤਰਾਂ ਕਟੇ ਜਾ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਕਬਹਾਦਰ
 ਬਾਕੀ ਹੈ ਜੋ ਅਜੇ ਗਾਰਦ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਰਾਖੀ
 ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬੰਦੂਕ ਇਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵਜਦੀ ਤਲਵਾਰ
 ਦੇ ਵਾਰ ਹੇਠ ਏਹ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਉਨਾਂ ਦੇਹਲੇ
 ਨੂੰ ਏਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਬੇਡਰ ਅਰ ਰੋਹ
 ਵਿਚ ਮੱਤਾ ਖੜਾ ਹੈ ਅਰਹਦਵਾਣਿਆਂ ਵਾਂਗ (ਦੰਬੇ
 ਖਾ ਖਾ ਪਲੇ ਹੋਏ) ਸਿਰਾਂ ਨੂੰ ਕਟ ਰਿਹਾ ਹੈ।
 ੨੧ ਪਠਾਂਨ ਇਕਲੇਨੇ ਮਾਰੇ ! ਵਾਹ ਬਈ ਮਰਦ !
 ਸ਼ਾਬਾਸ ! ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ
 ਥਾਂ ਤੋਂ ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ ਇਕ ਇਕ ਮਾਰ ਲਿਆ।
 ਕਿਆ ਅਜੇ ਤੇਰਾ ਜੀ ਨਹੀਂ ਰਜਿਆ। ਨਹੀਂ
 ਕਦੇ ਲਾਲਚੀ ਧਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰਜਿਆ ਕਦੇ
 ਸੂਰਾ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਸਤ੍ਹਾ ਸਿਧਾਰਨੇ ਨਹੀਂ
 ਰਜਿਆ। ਪਠਾਣਾਂ ਦੇ ਹਵਾਸ ਗੁਮ ਹਨ, ਅਨੇਕਾਂ
 ਹੀਲੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਕੱਲੇ ਨਾਲ ਵਾਹ ਨਹੀਂ
 ਚਲਦੀ। ਦੇਖੋ ਇਕਲਾ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨਾਲ ਲੜ ਰਿ-
 ਹਾ ਹੈ। ਵੀਹ ਸਾਥੀ ਚੜ੍ਹ ਚੁਕੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਯਾਰ
 ਨਹੀਂ ਮਦਦ ਗਾਰ ਨਹੀਂ।

ਗਸ਼ੂਵੇਰੀਆਂ ਤੇ ਲੋਥਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈ ਹੈ। ਅਰ

ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦਾ ਘੇਰਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਿੰਘਜੀਏ ਭਾਣੇ ਕੁਝ
 ਗਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਆਪਣੇ ਪਹਰੇ ਖੜੇ ਮਰਦਾਂ
 ਦੇ ਮਰਦਾਨ ਖਾਲਸਈ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਜੋਹਰ ਦਿਖਾ
 ਰਹੇ ਹਨ। ਦੇਖੋ ਸੀਜ਼ਰ ਜੈਸਾ ਜੋਧਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ
 ਪੰਜਾਂ ਸਤਾਂ ਵਿਚ ਆਕੇ ਹੀ ਸਿੰਦਦੇ ਬੈਠਾ। ਕਲ-
 ਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦਾ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂਦਾ ਮੂੰਹ
 ਭੰਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਜੀ ਵਿਚ ਕੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ
 ਇਕ ਭਰਾ ਦੀ ਥਾਂ ਇਕ ਇਕਤੁਰਕਮੈਂ ਮਾਰਿਆ
 ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਬੀਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਲਾ ਇਕਹੋਰ ਮਾਰ
 ਲਵਾਂ। ਜੋ ਰਾਸ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਮੈਂ ਕਰਲਵਾਂਤੇ ਜਿੰਨੇ
 ਤੁਰਕ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਮਾਰ ਗਏ ਹਨ ਸੋ ਨਫੇ ਵਿਚ
 ਰਹਣ। ਉਹ ਨ ਹੋਵੇ ਜੋ ਜਗਤ ਕਹੇ ਕਿ ਘਾਟੇ
 ਵੰਦਾ ਸੌਦਾ ਕਰ ਗਏ ਹੁਣ ਤੁਰਕ ਜੋ ਹਲੇ ਤੇ
 ਹਲਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਫੇਰ ਹਲਾ ਕਰਕੇ ਪਏ। ਫੇਰ
 ਵੀ ਖਾਲਸਈ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨੇ ਮੂੰਹ ਭੰਨਿਆ ਹੀਭੰਨਿ
 ਆ, ਅਰਇਕ ਨਾਮੀ ਜੋਧਾ ਮੌਤ ਦੀ ਘਾਟੇ ਉਤ-
 ਰਿਆ। ੨੧ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ। ਹੁਣ ਵੈਰੀਨੇ ਉਸਨੂੰ
 ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਮਾਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਜਾਣਕੇ ਤੇ ਹੋਰ
 ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਵਾਹ ਨਾ ਲਗਦੀ ਦੇਖਕੇ ਇਕਲੇ
 ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਅਗੇ ਬੇਬਸ ਹੋਕੇ ਗਾਰਦ ਦੇਕਮਰੇ
 ਨੂੰ ਅਗ ਲਾ ਦਿਤੀ। ਬਹਾਦਰ, ਬਹਾਦਰਾਂ ਦਾ ਬ-

ਹਾਦਰ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਜੀਉਂਦਾ ਹੀ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਰੋਹਦਾ ਭਰਿਆ ਤੇ ਵਾਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸੜ ਗਿਆ। ਪਰ ਪਯਾਰੇ ਸ਼ਰਮਾ ਅਰਾਮਪਨੇ ਫਰਜ਼ ਤੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਨਿਮਕ ਹਲਾਲੀ ਨੂੰ ਦਾਗ ਨਹੀਂ ਲਗਣ ਦਿਤਾ। ਸਤਘੰਟੇ ਬੀ ਭਾਰੀ ਭਯਾਨਕ ਹੌਸਲੇ ਤੋੜ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਲੜਾਈ ਤੇ ਵਢ ਟੁਕਦੇ ਮਗਰੋਂ ਗੜ੍ਹੀ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਥ ਤਾਂ ਲਗੀ। ਪਰ ਕਿਸ ਮੁਲ ਤੇ। ਬੜੇ ਮੰਹਿਰੇ। ਦੋ ਸੌ ਦਾਮਰਨ ਅਰ ਅਣਗਿਣਤਾਂ ਦਾ ਜਖਮੀ ਹੋਨਾ, ਏਹ ਗਲ ਅਫਰੀਦੀ ਆਪ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਕ ਗਾਜਰਾਂ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਵਢੀਆਂ ਅਰ ਘਾਇਲ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ।

ਹੁਣ ਉਨਾਂ ਪਠਾਨਾਂ ਨੇ ਜਿਨਾਂ ਨੂੰ (ਪਠਾਨ ਰੀ-ਵਾਲਵ) ਵਿਚ ਭੂਤ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਦੇਹੀਆਂ ਨਾਲ ਵੈਰ ਲੀਤਾ ਮੁਰਵਾ ਲੋਥਾਂ ਦੇ ਹਥ ਪੈਰ ਵਢ ਅਰ ਐਸੇ ਬਰੇਹਾਲ ਕੀਤੇ ਕਿ ਲਿਖ ਦਿਆਂ ਸ਼ਰਮਾ ਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਲੇ ਨੂੰ ਢਾਹਕੇ ਮਿਟੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਜੋ ਹਥ ਲਗਾ ਸੋ ਲੁਟਿਆ। ਅਰ ਫੇਰ ਗੁਲਿਸਤਾਨ ਵਲ ਜਾ ਸ਼ੌਰ ਸ਼ਰਾਬਾ ਪਾਇਆ।

ਪਠਾਨ ਰੀਵਾਲਵ ਵਿਚ ਇਸ ਕਾਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ

ਇਸ ਬਿਧ ਸੂਰ ਬੀਰਾਂਦਾ ਜਬਾ ਅੰਤ ਤੀਕ
 ਨਿਮਕ ਹਲਾਲੀ ਵਿਚ ਪਕਾ ਤੇ ਸਾਬਤ ਕਦਮ
 ਚੜ੍ਹਗਿਆ ਜਿਸ ਸਰ ਰਾਰਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੂਣ ਖਾਧਾ
 ਸੀ । ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਹੋਰਨਾਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਨਾਲੋਂ
 ਬਹੁਤ ਉਚੇਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਖਾਲਸਾ ਕੌਮ ਅਪਨੇ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਯੋਗ ਵਖਰ
 ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਅਰਥਿੰਗ ਲੈਂਡ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਹਾਦਰਾਂ
 ਦਾ ਜੋ ਦੂਰ ਦੋਸਾਂ ਵਿਚ ਉਸਲਈ ਲੜਦੇ ਅਰ
 ਜ਼ਹੀਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ॥

+ॐॐ+

ਇਤਿ